

PATRİARKAL SİSTEMDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ÜZERİNDEN DEVLET KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Kübra Doğan

Giriş

Cinsiyet terimi ile ilk olarak fiziksel, morfolojik, anatomik ve biyolojik farklılıklar işaret edilirken, toplumsal cinsiyet terimi ile; kültürün inşa ettiği tarihin akışı ile değişen genellikle farklılıkların istikrarsız sistemi kastedilerek, ikisi arasındaki farklılaşma belirginleştirilmiştir.¹ Ancak günümüzde bu iki kavram arasındaki ilişki mevcut kültürel normatif kodlar etrafında süreklilik içerisinde oluşturulmakta ve her iki kavram da toplumsal değişime adapte olarak yeniden anlamlandırılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken esas husus; toplumsal bir inşa sürecidir. Bireylerin zihninde inşa ettikleri normlar ve buna bağlı olarak kolektif bir biçimde gerçekleştirdikleri pratikler bütünü, toplumsal inşayı oluşturmaktadır. Başka bir deyişle; toplumsal inşa kavramı mevcut normlar ve pratiklerin bir sonucu konumunda olmaktadır. Dolayısıyla inşa edilen bu normatif kodlar birey nezdinde oluşturulup, kolektif yapıya sirayet edip kurgulanmakta ve toplum tarafından çeşitli anlamlandırma süreçlerine tabi olup yeniden üretimi sağlanmaktadır. Cinsiyet farklılığına bağlı olarak değişen çeşitli özellikler(anatomik, biyolojik vb.) kadın ve erkek olma gerekliliklerini belirlerken kimlik kavramını ortaya çıkarmakta ve bu kimliğe uygun davranış mekanizmalarını sosyal hayatın içine entegre etmeye çalışmaktadır. Nitekim sahip olunan kimlik, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasını sağlayan yegane unsurdur. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal olarak oluşturulmuş bir takım farklılıkları yansıtmaktadır. Bu kavram; toplumsalın oluşturduğu, içerisinde

¹ Merry E. Wiesner-Hanks, Tarihte Toplumsal Cinsiyet, Çev., Meral Çıyan Şenerdi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

çeşitli inanç, değer, norm ve pratikleri barındırdığı bir yapıyı işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal yaşamı ve toplumsal ilişkileri inşa ettiği için oldukça elzemdir. Bu kavram temelde kadın ve erkek cinsiyetinin biyolojik farklarından hareketle; güç, kuvvet ve hayatta kalma gibi beceriler üzerinden sosyal yapı içerisinde belirli görev ve sorumlulukları oluşturmuş ve ataerkil bir yönetim sisteminin toplumsal tezahürünü gerçekleştirmiştir.

Erkek olma gereklilikleri adı altında bireylerin zihinlerinde oluşturulmuş olan cinsiyetçi normatif kodlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en büyük nedenleri arasında olmaktadır. Toplumsalın erkeğe atfetmiş olduğu roller yapı söküme tabi tutulduğunda erkeğin küçük yaşlarda öğrenmiş olduğu çeşitli tutum, inanç ve ideolojilerin, ataerkil düzenin cinsiyet fark etmeksizin nasıl içselleştirildiğini ortaya koymaktadır. Erkek, otoritesini kuşaktan kuşağa aktarılan ve yeniden üretilen yapı içerisinde tahkim ederek ataerkil yapının devamlılığını sağlamaktadır. Dolayısıyla hegemonik bir erkeklik mevcut kültür nezdinde ataerkil bir ağ sistemini oluşturmakta ve iktidarını bu şekilde sağlamlaştırmaktadır. Nitekim erkek iktidar olmayı, iktidarda kalmayı sürdürmeyi ve tüm iktidar süreçlerini aktarılan bir toplumsal düzen içerisinde yeniden öğrenmektedir. İktidar kavramı tüm toplumsal ilişkilerde kendini göstermektedir. İlkel toplumlardan bu yana sosyal yapı içerisinde iktidar olma gereklilikleri mevcut yaşam şartlarına, hava koşullarına, iklim olaylarına ve hayatta kalma mücadelesine göre belirlenirken, ilkel toplumların yaşamış oldukları çeşitli toplumsal değişimler neticesinde devlet kavramı ortaya çıkmıştır. Tarihteki ilk devletlerin ortaya çıkış sürecine bakıldığında kuvvet ve mücadele etmeni ile ekonomik etmenlerin tetikleyici bir rol oynadığı görülmektedir.²

Ataerki Kavramı Üzerine

Yontma taş devrinden itibaren erkekler, avda ve diğer insanlarla rekabette daha başarılı olmak amacıyla erkekler arası grup içi rekabeti kontrol altında tutabilme becerisi geliştirmişlerdir. Bu nedenle ataerkinin köklerini insanlık öncesi dönemde aramak yanlış olmayacaktır. Bu kontrol becerisini birbirleriyle konuşarak; kurallar, törenler veya kültürel normlar ile desteklemişlerdir. Ataerkil kelimesi, asıl itibarıyla baba ya da “patriark” ın rolü anlamlarına gelmektedir. Kök olarak spesifik bir biçimde ailede erkek egemenliğini tanımlamak için kullanılmıştır. Ataerkillik, hem kamusal alanda hem de özel alanda erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetine işaret etmektedir. Feminist

² Dövençi Serhat, “Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme”, Uluslararası Yönetim Akademik Dergisi, 1/2 (2018).

düşünürler “ataerkil” kavramını çoğunlukla erkek ile kadın arasındaki güç ilişkisini tanımlamak için kullanmaktadır. Tarihsel olarak ataerkil yapıdan önce anaerkil veya ana yanlı toplumların varlığına dair iddialar günümüze kadar ulaşmakta ve güç ilişkileri üzerinden bir dönüşümün gerçekleştiğine dair söylemler bulunmaktadır. Erdem ve Sayılğan çalışmasında insanlığın, yaşamsal gücünü doğadan ve kadının büyüğü doğurganlığından alırken; alet kullanımı, bilimsel bilgi, teknoloji, üretim araçları ve ürün ile biriken artı değer olgusunun mülkiyeti ile anaerkillikten ataerkilliğe evrilen bir süreçten bahsetmektedir.³ Öte yandan Demirhan ve Serinkan ise; çalışmalarında anaerkil düzenin hakimiyetinden dem vururken tarih yazıcılığının ataerkil düzende erkekler tarafından yazılmış olmasından kaynaklı olarak, anaerkil çalışmaların çok az olduğunu iddia etmekte ve mevcut kaynakların da daha çok mitoloji ve efsanelerle iç içe geçmiş olduğunu vurgulamaktadır.⁴ Demren’in çalışmasına göre ise; Ataerkillik toplumsal tarafından oluşturulan erkeklik olgusuyla ortaya çıkarken, devamlılığını bu şekilde sağlamakta ve her ataerkil toplum kendi kültürüne göre hegemonik erkeklikler yaratmakta ve bunları kurumsallaştırıp kutsallaştırmaktadır.⁵ Dolayısıyla günümüze kadar ulaşan pek çok çalışma, cinsiyetler arası bir düzlemde etkileşimcilik kuramı üzerinden birbirini etkileyen ve ataerkinin oluşumunu sağlayan pek çok etmene bağlı olarak gelişmiştir. Tarihin daha eski çağlarına bakıldığında doğayla bütünleşen hayatta kalma mücadelesi, çocuk bakımı, avcılık-toplayıcılık gibi pek çok alanda kadının varlığı toplumun gelişme sürecinde öncü bir rol oynamıştır. Johann Jacop Bachofen’nun İddiasına göre; insan toplumu başlangıçta ana erkildir ve mutlak güç annelerdedir, anne-çocuk bağı kültürün, dinin ve bir arada yaşamanın temel kaynağıdır ancak gitgide baba çocuk bağının daha önemli hale gelmesiyle üstün ataerkil yapılar geliştirilmeye başlanmıştır.⁶ Anaerkil kültürlerde mallar ortaktır. Ancak tarımın ve hayvancılığın yayılmasıyla erkekler mahsulün, hayvanların ve arazinin üzerinde hak iddia etmeye başlamışlardır. Böylece özel mülkiyet kavramı gelişmiştir. Erkekler arasında evlilik, fahişelik ve kölelik yoluyla takas edilen ilk mülkiyet kadındır ve buna göre ataerki, sosyal sınıflar gibi muhtelif hiyerarşi ve

³ Kaya Erdem Burcu ve Baydaş Sayılğan Özge, “Ataerkil ve Anaerkil Toplumun Tarihsel Savaşımının” Avatar” Filmi Bağlamında İncelenmesi”. İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi, 1/ 1 (2011).

⁴ Demirhan Serinken Nurhan, “Anaerkil Toplumun Sonu”, Journal of International Social Research, 9/42 (2016).

⁵ Çağdaş Demren, “Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, (2003).

⁶ Johann Jacop Bachofen, Söylence, Din ve Anaerki, Çev., Nilgün Şarman, İstanbul: Payel Yayınları, 2013.

tahkim biçimlerinin öncüsüdür.⁷ Kadınlar böylece her şeyden önce erkeklerle ilişkilerine göre tanımlanmaya başlanmıştır. Primatolog Barbara Smuts, “eğer erkek şempanzeler konuşabilselerdi, muhtemelen erkeklerin siyasi dayanışmasını ve dişiler üzerindeki hükmünü artıran kadınların bağımsızlık ve isyan eğilimlerini zayıflatan ilkel mitler ve törenler geliştirirlerdi” diyerek cinsiyetçi söylemlerin erkeğin var olma bilincinden kaynaklı olabileceğini vurgulamaya çalışmaktadır.⁸ Özellikle hamilelik ve emzirme, kadınları yiyecek bulma ve korunma açısından başkalarına bağımlı hale getirdiğinden, insanlar iki ayaklarının üzerine dikilip yürümeye başladıklarında erkeklerin üst gövdelerinin daha güçlü olması nedeniyle egemenlik kuran, avlanan ve savaşan taraf erkekler olmuştur. Bu durum erkeklerde egemenlik kurmaya ve şiddete olan meyilliliğe, kadınlarda ise; besleyip büyütmeyle olan yatkınlığı ortaya çıkarmıştır. Nitekim kurallar ihmal edildiğinde çözüm şiddete başvurmak ve bu normları içselleştirmeye çalışmalarını sağlamak olmuştur. Ancak günlük yaşamdaki şiddet miktarının azalması ile kurallar da giderek siyasi yapılar, ekonomik sistemler ve yasalara dönüşmeye başlamakta ve bu kurallar bugün ataerki dediğimiz şeyin çeşitli boyutlarını, söz gelimi erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini, bazı erkeklerin diğerleri üzerindeki egemenliğini ve kaynakların eşitsiz dağılımını yaratmıştır. Ataerkilliğin kaynağı için önemli açıklamalardan bir diğeri ise; Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni adlı kitabında Frederick Engels tarafından verilmektedir: Engels, kadının ikincilliğinin özel mülkiyetin gelişmesiyle başladığına inanır, ona göre tam da o zaman kadın cinsinin dünya tarihsel yenilgisi meydana gelmiştir.⁹ O hem sınıf ayrılıklarının hem de kadının ikincilliğinin tarihsel olarak geliştiğini söylemektedir. Bu aşamada, toplumda özel mülkiyet yükselmeye başladığında erkek, gücü ve mülkiyeti elinde tutmayı ve onu çocuklarına vermeyi istemiştir. *Patrilokasyon* ile kadınlar kocalarının ailelerine dahil olmakta ve hak iddia etmelerinin önüne geçilmektedir.¹⁰ Bu sistem kadının kendi mirasından vaz geçmesini sağladığı gibi kız çocuklarının da bu haktan yararlanamamasına neden olmuştur. Erkek egemenin, mirası garantiye almak, baba hakkının tesisi, kadınların evcilleştirilmesi, sınırlandırılması ve cinsiyetlerinin düzenlenip kontrol edilmesi için kadının ve onu güçlü kılan mülkiyetin yok edilmesi gerekmektedir. Engels’e göre kadınlar için kurulan hem ataerkillik hem de monogami bu dönemde gerçekleşmiştir.¹¹ Kate Millet, Mary Daly

⁷ Merry E. Wiesner-Hanks, *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*, s.

⁸ A.g.e, s

⁹ Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev., Erkin Özalp, Yordam Kitap, 2020.

¹⁰ Merry E. Wiesner-Hanks, *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*, s231-240

¹¹ Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, s11-15.

vb. gibi radikal feministler, ataerkilliğin özel mülkiyet öncesinde de mevcut olduğunu söylemektedirler. Onlar asıl ve temel çelişkinin, ekonomik sınıflar arasında değil cinsiyetler arasında olduğuna inanmaktadırlar. Radikal feministler bütün kadınların bir sınıf olduğunu düşünmekte ve bununla birlikte gelenekselcilerden farklı olarak, ataerkilliğin doğal bir şey olmadığı gibi, her zaman var olduğu ve bu durumun devam edeceğine de inanmamaktadırlar. Sosyalist feministler(Mitchell, Della Costa vb.) ise, Marksizm'in temel prensiplerini kullanmakta ve bu görüşü kabul etmektedirler. Gerda Lerner da ataerkini, mülkiyet ve siyasi yapılara bağlamakta ancak bununla birlikte dil ve felsefe yoluyla sembollerin ve anlamların yaratılması gibi somut olmayan meselelerin önemine değinmektedir.¹² Bu bağlamda erkekler özel mülkiyeti ele geçirir geçirmez birçok kültürde olduğu gibi mülkiyetin babanın soyundan gelen erkeklerle bırakıldığı ataerki miras sistemi kurulmuştur. Erkekler mirası kendi varislerine bırakmayı fazlasıyla önemsemeye başlamışlar ve çocukların meşru olduğundan emin olmak için kadınların cinsel yaşamını denetlemeye çalışmışlardır ve bu durum; Engelsin ,dişi cinsiyetinin dünyadaki tarihi yenilgisi diye tanımladığı, erkeklerin kadınlar üzerindeki haklarının çeşitli vasıtalarla meşrulaştırıldığı çeşitli cinsiyetçi sistemlerin yaratılmasına, geliştirilmesine ve aktarılmasına yol açmıştır.

Patriarkal Sistem ve Aile Kurumu

Türkçe karşılığı "ataerki" anlamına gelen patriyârşî kavramı; aile reisi, baba veya atanın hükmetmesi anlamlarından gelmektedir. Max Weber, patriyârşî kavramını erkeklerin evin reisi olma konumlarını kullanarak yönettiği toplumlardaki devlet sistemlerine referansla kullanmaktadır.¹³ Patriarkal sistem insanın var oluşundan itibaren, başta belirli fizyolojik özellikler nedeniyle anaerki yapının hep bir adım önünde olmuştur. Daha sonra bazı yerlerde bereket ve doğurganlığın tanrıçası Kibele gibi, anaerki sistemin de hâkim olduğu bölgeler ortaya çıkmıştır lakin kadına toplumda atfedilen değer hep ikincil bir durumu oluşturmuştur.¹⁴ Bu bağlamda kadının ve erkeğin gelişim sürecinde en önemli faktör toplumsal değer sistemini oluşturan ve bireylerin zihin dünyalarına entegre edilmiş olan aile kavramıdır. Nitekim toplumsal cinsiyet inşasının en temelinde aile kurumu bulunmaktadır. Bir başka deyişle; aile kurumu toplumsal cinsiyetin sosyal yaşam içerisindeki bir tezahürü-

¹² Gerda Lerner, *The Creation of Patriarchy*, New York: Oxford University Press, 1986.

¹³ Max Weber, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, Çev., Prof. Dr. Özer Ozankaya, İzmir: Cem Yayınları, 2020.

¹⁴ Muhammed Fatih Demirdağ, *Ana tanrıça İkonografisi ve Anaerkillik*. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1 /1 (2017).

dür. Patriarkal düzen içerisinde kurulu olan toplumsal roller, toplumsal gerçekliğin içerisinde toplumsal olanın kendisini cinsiyetlendirmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda çeşitli tutumlar, davranış biçimleri ve algılar belirleyici nitelikte olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri sosyalizasyonla öğrenilmektedir. Örneğin; kadının özellikle anne olma kimliği ile toplumsalın içerisinde var olması, oluşturulan kimliğin bireysel tercih bazında değil başkaları ile olan etkileşimleri içerisinde öğrenildiğini göstermektedir. Eroğlu'nun çalışmasında;¹⁵ erkeklerin sosyal hayat, evlilik ve aile kurumu gibi alanlar içerisinde geleneksel bakış açısına sahip olduğu gerçeği saptanırken; Günay ve Bener'in çalışmasında¹⁶ kadınların üstlendiği sorumluluklar ve eğitim seviyelerindeki artış ile öğrenilen geleneksel bakış açıları'nın dönüşüme uğradığı saptanmıştır. Dolayısıyla sorumluluk bilinci cinsiyet faktörüne göre oluşmakta ve cinsiyetçi rollerle eşitsizliği meşrulaştırmaktadır. Nitekim kadınların sosyal yaşamlarında ayrımcılığa ve ikincil konuma itilmesinin en başat nedeni; cinsiyet faktörüdür. Toplumun kadına atfettiği değer en başında ev içi çalışma ve anne rolü gelmesinden kaynaklı olarak kadına biçilen roller kadınlık uzantılı görevler olmaktadır.¹⁷ Bu bağlamda tarihin daha eski dönemlerine bakıldığında Antik Yunan'da Sokrates, Aristoteles ve Platon gibi düşünürler veya aydınlanma süreci içerisinde Martin Luther gibi büyük başarılarla öncü olan isimler bu düşünce yapısının izinden gitmiş ve ortak bir noktada buluşmuşlardır. Bu nokta şudur: Kadının sahip olduğu potansiyel gücün, sadece kendi izin verdikleri ölçüde ortaya çıkarılması durumu. Bir başka deyişle; kadının özgün olmasına izin vermeme, kadını yönlendirme ve kontrol altına alma amacı güdülmektedir. Aristoteles erkeğin aktif, kadının pasif olduğunu iddia ederek aynı teoriyi ileri sürmüştür. Ona göre kadın, bazılarının ruhu olmadığı "eksik erkek" idi. Onun düşüncesinde, kadının bayağı biyolojisi, akıl yürütme yeteneğinde, kapasitesinde ve karar verme yetisinde onu ikincil kılar. Bu yüzden erkek üstün, kadın bayağıdır. Kadın hükmedilmek için doğar ve hükmedilir. Erkeğin cesareti itaat noktasında kadına emretmesinde gösterilir.¹⁸ Nitekim kadın, kültürel ürünlerde baştan çıkaran, şeytanımsı bir varlık olarak metaforlanmaktadır. Bu durumu ifade etmek için kullanılan kavram "*femme fatale*" söylemidir. 19.yy'dan itibaren birçok eser ile dikkat çeken bu kavrama atfedilen değer

¹⁵ Kafiye Eroğlu vd., "Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıları", *Hemşelik Yüksekokulu Dergisi*, 14/ 2 (2007).

¹⁶ Gülay Günay ve Özgün Bener, "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılamaya Biçimleri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153/153, (2011).

¹⁷ Dilvin Bulut ve Duygu Kızıldağ, "Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın İnsan Kaynakları Kariyerleri Üzerindeki Etkileri", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15/2(2017).

¹⁸ Gerda Lerner, *The Creation of Patriarchy*, 1989, s11.

şudur: Kadın bedeninin kötülük, felaket, gizem ve cinselliğini araç olarak kullanan öldürücü kadın imgesi. Bu kavram cinsel farkı yaratmak, toplumların kötü olana dair düşüncelerini oluşturmak ve kadının cinselliği ve bedeni üzerinden belirli söylemleri kurgulamak için oluşturulmuştur.¹⁹ Dolayısıyla *femme fatale* olma hali kadını belirli geleneksel kuralların dışına iten ve erkek üzerinde, kadın ve erkeklik normlarını kurmaya yarayan çok tehlikeli bir araç haline gelmiş ve toplumsal devamlılığı sağlayan en önemli kurumlardan biri olan aile ilişkilerinin ve normatif değerlerin de yeniden üretimini sağlamıştır. Öyle ki *femme fatale* olarak düşünülen kadınların aile kurumuna zarar verdiği düşüncesi hakim olmaya başlamış ve tahakküm altına alınamayan kadınların toplumsal alandan dışlanması süreci ortaya çıkmıştır. Bu durum söz konusu kadınların da aile kurumuna karşı bir tavır sergilemelerini sağlamış ve karşılıklı bir şekilde direniş başlamıştır. Buna en iyi örnek şüphesiz aile kurumuna karşı mesafeli duran radikal feministlerdir. Radikal feministler, aile kurumunu ataerkil düşünce sisteminin meşru bir düzleme oturtulmasının ön koşulu olarak görmektedirler. Bilhassa aile kurumu kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinin kalıplaşmış normatif kodlarını oluşturmaktadır. Elbette ki buradaki amaç aile kurumuna atfedilen düşünce sisteminin radikal bir değişimini savunmaktır. Nitekim, kadın sadece kendisine atfedilen anne olma ve eş olma kimliğinden çok daha fazlasıdır. Bonnie Kreps, radikal feminizmin esas amacını cinsiyete dayalı rol, özellik ve davranışların olmadığı bir dünya yaratmak olarak görmektedir.²⁰ Mevcut kültür ve verili düzen içerisindeki değer ve rollerle büyüyen kadınların, ataerkil sistemin bir uzantısı haline gelmeleri kaçınılmaz olacaktır. Nitekim burada bahsedilen kadın üzerindeki baskıyı oluşturan ataerkil sistem yapısıdır. Erkeklerin de bu durum içerisinde belirli kültürel normatif kurallar içerisinde hareket etmesi ve kadına sadece aile kurumu içerisinde rol ve değer biçmesi, kadına uygulanan psikolojik şiddetin devamlılığını sağlamaktadır. Bu düşünce yapısının nedeni; kadının toplumsal alana en iyi şekilde ve erkeklerle eşit haklara sahip olarak katılma korkusu olmaktadır. Bu nedenle kadın ve erkek olma gereklerinin toplumsalın içerisinde kurulduğu, düzenlendiği bir ataerkil yapı içerisinde kadının sahip olduğu, sosyal ve siyasal hakların öğrenilmesi ve kullanılabilmesi için en temelde eğitim olgusu yatmaktadır. Toplumsal ve bireysel düzlemde eğitim, kadın ve erkek nezdinde oldukça önem arz etmektedir. Türkiye’de kadınların eğitim seviyesi ve çalışma oranları arasında pozitif bir

¹⁹ Murat Arpacı, “Cinsiyet, Kötülük ve Beden: Femme Fatale İmgesinin Kültürel İnşası”, *Fe Dergi*, 11(2019), s140-154.

²⁰ Abdullah Çağıl, “Feminizm ve Politika Bağlamında Radikal Feminizm”, *Ağrı İslami İlimler Dergisi*, 6(2020), s136-143.

artış bulunmaktadır.²¹ Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve erkek egemenliğini radikal bir dönüşüme uğratacak bir faktör varsa o da eğitim olgusudur. Kadınların ve erkeklerin eğitim oranlarının artışı, aralarındaki siyasal, sosyal ve ekonomik anlamdaki eşitsizliğin ortadan kalkması için bir ön koşuldur. Eğitim, kadının işgücü niteliğini yükselten ve yüksek maaşlar ile onun, çalışma hayatına kabul edilmesini sağlayan önemli bir araçtır.²² Dolayısıyla kadın, erkek ve eğitim olgusu arasında çok önemli bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığın oluşmasını sağladığı gibi yok edilmesi için de oldukça önem arz etmektedir. Her politik, entelektüel, dini, ekonomik, sosyal ve hatta askeri değişim kadın ve erkeğin eylemleri ve rolleri üzerinde bir etki yaratırken, diğer taraftan bir kültürün toplumsal cinsiyet yapısı da tüm diğer yapıları ve gelişimleri etkilemiştir. Tarihçi Joan Scott, toplumsal cinsiyeti cinsiyetler arasında algılanan farklılıklara dayalı sosyal ilişkilerin asli bir unsuru ve güç ilişkilerini göstermenin başlıca bir yolu olarak tanımlamaktadır.²³ Böylece hayatın diğer alanlarındaki hiyerarşiler toplumsal cinsiyet bağlamında ifade edilirken baskın bireyler veya gruplar için genellikle eril, onlara tabi bireyler veya gruplar için dişi terimler kullanılmıştır. Tarihçiler arasında söylem üzerine yoğunlaşan ve genellikle de dilbilimsel yönelme veya kültürel yönelme olarak etiketlenen bu söylem, en geniş anlamıyla yapı sökümlü veya post yapısalcılık denen, dilin gücüne ilişkin edebi ve dilbilimsel kuramdan ilham almıştır. Bazı kuramcılar dilin dünyayı algılayışımızı anlatmaktan çok daha güçlü olduğunu, bilginin dil aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarıldığını ve bilginin güç olduğunu savunmuşlardır.²⁴ Bilginin güçle ilişkisine ve dilin gücüne vurgu yapılması, dilin ve diğer bilgi yapılarının kadını dışladığını vurgulayan farklı birçok bilim dalındaki feministler için post yapısalcılık bakımını cazip hale getirmiştir. Michel Foucault'nun, gücün her yönden geleceğine dair içgörüsü, feminist anlayış ile örtüşmekte ve patriarkal sistem yaklaşımı ekseninde iki yapıyı içermektedir. Bunlar: güç eşitsizliğinin en belirgin şekilde sirayet etmiş olduğu cinsellik üzerindeki tahakküm ve erkek şiddetindeki patriarkal ilişkilerdir.²⁵ İlk olarak cinsellik üzerindeki kontrol mekanizmalarına bakıldığında; Foucault'nun Biyo-iktidar kavramı üzerinden anlaşılması olası hale gelmektedir. İktidar hem bedenlere

²¹ Kevser Özaydınlık, "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim", Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 0/33(2014).

²² Güler Günsoy ve Ceyda Özsoy, "Türkiye'de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin Var İlişkisi. Anadolu Üniversitesi Dergisi, 49/568(2012).

²³ Joan Wallach Scott, "Gender: A Useful Category of Historical Analysis", American Historical Review, 91/5(1986), s1053-75.

²⁴ Sylvia Walby, *Patriarka Kuramı*, Çev., Hülya Osmanağaoğlu. Ankara: Dipnot Yayınları. 2014.

²⁵ Sylvia Walby, *Patriarka Kuramı*, s87.

hem nüfusa nüfuz edebilmek için, insan türünün yaşadığı coğrafya ve çevresiyle olan ilişkileri gündeme almakta ve tüm bu ilişkilerle biyo-iktidar, bilgi toplarken kendi müdahale alanlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Foucault, disiplinci ve biyopolitik olarak adlandırdığı iki iktidar mekanizmasının birleştiği noktayı en iyi temsil eden tertibatın “cinsellik” olduğunu vurgularken, cinselliğin hem disipline eden hem de nüfus düzenlemesine bağlı olmasıyla birlikte aynı anda iki düzleme dayandığını belirtmektedir.²⁶ Cinsellik, bedene ilişkin bilgilerin tıbbileştirilmesiyle üreme ve cinsel aktiviteye dair denetleme pratiklerini oluşturduğu kadar, bu bilgileri siyasal ve ekonomik amaçlarla nüfusu yönetmede kullanmaktadır.²⁷ Feminist anlayışa göre de kadınların hayatını sınırlayan kadın düşmanlığı ve diğer baskılara birçok alanda rastlanabilmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet tarihçileri, dil bilimsel yönelmenin önde gelen savunucuları olmuşlar ve bir çoğu kadının, erkeğin bedeninin cinsel eylemlerini ve benzer konuların farklı türdeki söylemler içindeki temsil edilişlerini çözümlemişlerdir. Ancak bilginin güç ile olan ilişkisini ve hakim kültürün içerisindeki dilin meşrulaştırılma mekanizmalarını devlet müdahalesi ekseninde anlamak, feminizmin tarihsel anlatısını ortaya çıkartmak için oldukça önem arz etmektedir.

Devlet

İhtiyaç kavramı insanın var olduğu andan itibaren ortaya çıkan ve hayatta kalabilmek için gerçekleştirmiş olduğu pek çok edimin varlığına işaret etmektedir. Sosyolojik olarak ihtiyaç kavramı, etkileşimci bir düzlemde bireyin spesifik gerekliliklerini içselleştirdiği gibi aynı zamanda kolektif anlamda da somut olarak belirli düsturları içinde barındırmaktadır. Bu durum, insanların, ihtiyaçlarını kendi başlarına sağlayamadıkları durumlarda kendinden daha güçlü olan bir aktörün ortaya çıkmasına neden olduğu gibi aynı zamanda bir talep mekanizmasını ortaya çıkarmış ve bu durum sonucunda bir devlet müdahalesinin meşruluğu söz konusu olmuştur.²⁸ Devlet kavramının felsefi temellendirmelerine bakıldığında şüphesiz ilk akla gelen isimler Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau’dur. Bu düşünürlerin fikirleri temelde ortak paydada buluşsa da birbirlerinden oldukça farklı nedenlerle hareket etmişlerdir. Hobbes’a göre devlet kavramı, doğa durumunda insanların kendi iradelerini ve güçlerini birleştirerek bir kişiye ya da bir heyete sözleşme aracı-

²⁶ Sedef Erkmén, *Türkiye’de Kürtaj: Akp ve Biyopolitika*, İstanbul:İletişim Yayınları, 1, 2020.

²⁷ Sedef Erkmén, *Türkiye’de Kürtaj: Akp ve Biyopolitika*, s11.

²⁸ Doğa Başar Sarıipek, “İhtiyaç” Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı”. *İnsan ve İnsan*, 4/12(2017),s43-65.

lığıyla tüm haklarına devretmeleriyle oluşan siyasal bir kurumdur.²⁹ Hobbes, insanların yaşama tutunabilmeleri ve bunu güvenli bir şekilde yapabilmeleri için devletin gücüne ihtiyaç duyduklarından dem vurmaktadır. Hobbes'un düşüncelerinin çıkış noktasından farklı olarak Rousseau, devletin ortaya çıkış sürecinin merkezine mülkiyet kavramını yerleştirmiştir. Rousseau, toplumsal sözleşmenin varlığını eşitsizlik ortamından hareketle; yetkinleşen insanın diğer insanlarla iletişim kurmaya başlaması ve bunun sonucunda iş bölümü ve mülkiyetin ortaya çıkışı ile eşitliğin ortadan kalkması olarak görmektedir.³⁰ Öte yandan Locke, toplumsal yaşam içerisinde gerek mülkiyet kavramının hayatımıza girişi gerekse de insan doğasının artık bencil oluşu ile çatışmanın başladığını vurgulamaktadır. Başka bir deyişle; Locke, insan doğasını kötü olarak görmek yerine insanın kötü olmayı öğrenen ve bunu sahip oldukları ile inşa eden bir varlık olmasına dikkat çekmiştir.

Devlet kavramının bilinen ilk kullanımı yine korunma ihtiyacı ile ortaya çıkan şehir devletleri(polis) ve devamında Sümerlerin ilk devlet olgusunu meşrulaştırmaları ile ortaya çıkmıştır. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile, diğer pek çok ailenin birleşimi ile sahip oldukları mülkleri devletin boyunduruğu altında korumaya almıştır. Bu durum toplumsal düzenin ve refahın sağlanabilmesi için gerekli gördükleri bir çeşit toplumsal sözleşmeyi işaret etmektedir. Hobbes, toplumun içindeki güvensizliğin giderilmesi için devletin kilit görevi üstlendiğini düşünmektedir. "Leviathan" olarak adlandırılan bu kavram, egemenlik tekeli elinde bulunduran bir mekanizmadan bahsetmektedir. Nitekim Leviathan insanların güvenliğini sağlamakla birlikte onların siyasi haklarını da kendi tekelinde bulundurmakta ve insanın doğasındaki kötülüğün zaruri bir sonucu olmaktadır.³¹ Rousseau ise; haklarının devlet tarafından tesis edildiği bu insanların, mülkiyetlerinin olması durumunun sınıflı yapının ortaya çıkması ile daha büyük çatışmaların, anlaşmazlıkların ve savaşların ortaya çıkmasına neden olacağını söylemektedir. Dolayısıyla devlet kavramının ortaya çıkış süreci, her iki cinsiyetin yaşama ve güvenlik ihtiyacını karşılayan bir kavram olsa da kültürel bir süreklilik içerisinde kadın ve erkeğe atfedilen toplumsal normatif rollerin toplumsal entegrasyon biçimlerinde farklılaşmaktadır. Nitekim herhangi bir mülke fiziksel olarak değil ancak başka bir erkeğin tahakkümü altında ulaşabilen çoğu kadının varlığı, Rousseau'nun bahsettiği mülk kavramının kadının kendisi olmasına neden

²⁹ Bekir Geçit, "Thomas Hobbes' da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyraklık: Egemenin ve Uyrakların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?", Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, 14 (2020), s111-112.

³⁰ Ekrem Ekici, "Hobbes ve Rousseau: Toplumsal sözleşme kuramı", Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 6 (2006), s78-89.

³¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*. Çev., Semih Lim. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları. 1995.

olmuş ve kadın hem sınıfın doğuşuna hem de yeniden üretimine katkı sağlamıştır. Buradan hareketle devlet kavramının ortaya çıkış süreci patriarkal olarak değerlendirilmeye uygun biçimde sistematik bir yapılanmaya tabidir. Eylemleri genellikle kadınlardan çok erkeklerin çıkarlarını gözetmektedir.³²

Sylvia Walby *Patriyarka* kitabında devleti, genellikle ya belirli bir toplumsal kurumlar dizisi, örneğin bir bölgede meşru baskıda kendine sahip organ ya da taşıdığı işlere göre örneğin sınıflı bir toplumda toplumsal uyumu sağlayan organ olarak tanımlamaktadır.³³ Devlet, toplumsal düzenin koruyuculuğunu ve devamlılığını sağlayan bir mekanizma olarak içinde bulunduğu toplumun bir yansıması konumunda olmaktadır. Devlet; zor kullanma yetkisini elinde bulundurduğu gibi çeşitli rıza mekanizmalarını ve emek değer ilişkilerini de yönetmektedir. İktidar biçiminin temelinde, zorun yer aldığı ve politik çıkarların odak noktasını bu zorun oluşturduğu kanısı ile devlet, patriarkal ve kapitalist güçlerin kadın emeğinden faydalanmalarından doğan kilit dönemdeki belli çatışmaların çözümünde merkez rol oynamıştır. Kuşkusuz devlet müdahalesinin biçimi her zaman aynı olmamıştır. Kritik değişim birinci dalga feminizm zamanında kadınların politik vatandaşlık haklarını kazanmaları sonucunda gerçekleşmiştir.³⁴ Kadın istihdamının düzenlenmesinde devletin değişen rolü oldukça elzemdir. Özellikle kadınlar oy kullanma ve çalışma hakkı istenci ile beraber sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda görünür olmuşlardır.

Oy hakkının kazanılması kadınların devlet tarafından desteklenen dışlama stratejilerini engellemesini mümkün kıldığı gibi, kadınların sendikalara üye olması ile birlikte içlerindeki örgütlenmenin büyümesi ve en kötü ihtimalle patriarkal dışlama stratejilerin aracı olmaktan çıkıp iş ayrım stratejisi araçlarına dönüşmeleri değişim geçirmiştir.³⁵

Bu durum, kapitalist güçlerle feminist mücadelenin bir araya gelmesi, kadın emeğinin patriarkal sömürüsünün özel alandan kamusal alanına kaymasının sorumlusudur. Bu bağlamda kadın emeğinin yaygınlaşması ile beraber kadın hem görünür olmuş hem de sömürülen bir nesne haline gelmiştir. Öyle ki kadınlar sosyal yardım ödentilerinin bir kısmını kaybetmişler ve evli kadınların hakları istisnalar yasasındaki bir madde ile kadınların gerçekten iş aramadığı gerekçe gösterilerek yok sayılırken, ev hizmetlerinde çalışanlar dışındaki kadınların nitelikte tekstil işçisi bile olsalar sosyal yardım alma-

³² Sylvia Walby, *Patriarka Kuramı*, s248.

³³ A.g.e, s233.

³⁴ Sylvia Walby, *Patriarka Kuramı*, s233-234.

³⁵ A.g.e, s.250.

malariyla şartlar ağırlaştırılmıştır.³⁶ 2. Dünya savaşı sırasında bazı ülkelerde askerlerin cephede olmasından kaynaklı olarak kadınlar işe alınmış ancak bu durumun geçiciliği vurgulanmıştır. Daha sonra kadınların hak iddialarında bulunmaları neticesinde devlet, eşit maaş alma, cinsiyet eşitliğini sağlama gibi destekleyici edimlerle beraber kadının kamusal varlığını tanımaya başlamıştır. Nitekim kadınlar ücretli istihdama savaş sonrası dönemde artan oranda dahil olmaya başlamışlardır. Özellikle de evli kadınların kamusal alanın böylesine önemli bir kısmına dahil olması geleneksel olarak kadınların kurtuluşunun bir işaretidir. Kadın emeğinin evdeki erkek tarafından sömürüsü artık daha sınırlı bir hal almıştır. Emek piyasasında örgütlü erkek işçiler ya da patriarkal dışlama stratejilerin uygulanmasında az da olsa düşüş görülmüştür. Bu durumda cinsiyet eşitsizliği daha az görünür olmaya başlamıştır. Buna karşıt olarak, kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizlik ücret koşulları ile iyi kazandıran işlere girebilme bağlamında değerlendirildiğinde çok sınırlı bir gerileme bulunmaktadır. Nitekim iş gücüne dahil olan kadınların oranında görülen ciddi sayısal artışa rağmen iş koşullarında oldukça sınırlı bir niteliksel değişim yaşanmış ve ücret farkı çok küçük bir azalma göstermiştir. Dolayısıyla kadınlar kamusal alanda ücretli istihdama katılma hakkını kazanmalar bile erkeklerle tabi kılınarak bu alanda var olabilmıştır.³⁷ Bilhassa kadının kamusal alandaki varlığı ve görünürlüğü yine erkek egemen toplumda, erkeğin oluşturduğu sınırlar çerçevesinde gelişmektedir. Burada en büyük mücadeleyi veren feminist ideolojiye sahip kadın-erkek ve devletin eşitlikçi politikaları olmaktadır. Nitekim feminist mücadele, kadınların politik vatandaşlıklarını kazanması ile birlikte devletin kadın işçilere yönelik davranışlarında temelden bir değişim sağlamıştır. Kadınları engellemek amaçlı başarısız girişimler daha nadir görülmeye başlarken günümüzde devlet eşit ücret ve cinsiyet ayrımcılığı yasalarıyla, kadınların istihdamda eşit haklara sahip olmasını desteklemektedir. İstihdamdaki cinsiyet ilişkileri politik mücadelelerden önemli ölçüde etkilenmekte ve kadınlar iyi işlerden dışlanmaya rıza göstermemektedir. Patriarkanın iki temel biçimini kamusal ve özel alan olarak ayırttığımızda, özel alandaki patriarka kadın ezilmişliğinin temel alanı olarak ev içi üretime dayanmaktadır. Kamusal alandaki patriarka ise; esas olarak istihdam ve devlet gibi kamusal alanları temel almaktadır. Ev içi alan kamusal biçim açısından patriarkal bir yapı olmaktan çıkmasa da ana alan olma özelliğinden uzaklaşmaktadır. Patriarkanın özel alanında gerçekleşen biçiminde kadınların emeğine tek tek egemen erkekler tarafından ev içinde el konulurken kamusal biçiminde daha kolektif bir el koyma söz konusudur.

³⁶ A.g.e, s246-48.

³⁷ Sylvia Walby, *Patriarka Kuramı*, s128-132.

Özel alandaki patriarkal yapıda en önemli faktör; kas gücü ve dışlamadır, kamusal patriyarkada ise, ayrımcılıkla birlikte tahakkümdür. Özel alandaki patriarkadan kamusal patriyarkaya doğru değişim hem yapılar arasındaki hem de yapıların kendi içindeki ilişkilerde değişimi kapsamaktadır. Özel alandaki patriarkada ev içi üretim egemen yapıdır. Kamusal patriyarkada ise bunun yerini istihdam ve devlet almaktadır. Beşerî sermaye kuramcıları kadınların aile içindeki konumları nedeniyle erkeklere oranla daha az beşerî sermayeye sahip olduklarını iddia etmektedir.

Devlet ve Patriarkal Sistem Arasındaki İlişki

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak, erkeğin kadını bir ceza pratiği olarak görmesi veya ceza söz konusu olmadan şiddet uygulaması ve yöneltilen bu şiddete karşı alınan veya alınmayan her türlü önlem, bu durumun toplumsalın pek çok alanına sirayet etmiş şiddet mekanizmalarının devlet kavramı nezdinde bir uzantısının varlığına işaret etmektedir. Devletin en önemli aygıtlarından olan zor kullanma yetisi toplum-birey ikilisinin iç huzurunu, düzenini ve güvenliğini sağlamak gayesiyle çeşitli şiddet edimlerine entegre bir şekilde yürütülmektedir. Öte yandan devlet, uyguladığı şiddet veya araçsal roller ile değil sahip olduğu nüfus ve kültür gibi unsurlarla da tanımlanmaktadır.³⁸ Dolayısıyla devlet kavramı toplumsal bilinç tezahürünün kültürel kodlardaki yansımalarının bedenselleşmiş somut bir tahayyülü olmaktadır. Bilhassa devlet, ahlak sisteminin bir devamı olarak ele alındığında en başat fonksiyonu ahlaki vicdana karşı yapılan tecavüzlerin yaygınlaşmasını önlemek ve toplumsal sapkınlıkları ve ahlak dışı hareketleri cezalandıran bir insan uzantısı olmaktadır.³⁹ Nitekim devlet, toplumlar arası arabuluculuk görevini icra ederken sahip olduğu kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda çeşitli kodlar üzerinden cinsiyetler arası grupları göz ardı edebilmekte ve meşru görülen politikalar ile toplum nezdinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadın üzerinde bir şiddet mekanizmasına dönüşebilmektedir. Buradan hareketle; söz konusu aygıtların cinsiyetli politik güçlerle iç içe geçtiği tartışmaları ve bu bağlamda gerçekleştirilen eylemlerin ortaya çıkardığı etkilerin cinsiyete göre farklılaştığı ve bir hayli cinsiyetlendirilmiş yapılara sahip olduğuna dair fikirler ortaya konulmaktadır. Patriarkanın toplumsalın içerisine yerleşmiş cinsiyetçi politikaları özellikle kapitalizm üzerinden dolaylı olarak gerçekleştirilmektedir. Nitekim günümüz toplumunda patriarkal yapı devamlılığını neoliberal sistem içerisinde oluşturduğu ve yaydığı maddi-manevi çeşitli araçlar vasıtasıyla muhafaza etmektedir. Bu

³⁸ Ersan Ersoy, Devlet Ahlakı ve Ahlaklı Devlet. Sosyologca, (2015), s98.

³⁹ A.g.e, s101.

bağlamda devleti sermayeye yönelik işlevleri açısından ifade eden tanımlar eksiktir. Toplumsal cinsiyeti ve devleti bir bütün olarak kurumlaştıran türden yaklaşımların örnekleri ve açıklamaları şunları da içermelidir: kadınların ücretli emek gücüne katılımının sınırlanması, örneğin seyreltme yasaları ve korumacı mevzuatlar, doğum kontrol yöntemlerinin yazılı iş haline getirilmesi, kürtajın ve gebeliğin sonlandırılmasını, yasaklanması evlilik kurumuna ilişkin düzenlenmelerin desteklenmesi. Bu bağlamda özellikle kürtaj, devletin tarihsel boyutta kadın üzerinde uyguladığı politikaların hem patriarkal hem de kapitalizm temelli örneğini oluşturmaktadır. Kürtaj, 19. Yüzyılda, nüfusu düzenlemede, Antinatalist (düşürmeye yönelik) ya da Pronatalist (yükseltmeye yönelik) politikaların yürütülmesinde kullanılan bir tekniğe dönüşmüştür. Milletlere yönelik ayrımcı ve öjenik (ırkın ıslah edilmesi) politikalar yürütülmüştür. Türkiye’de 2000’lere kadar olan dönemde kürtaj politikalarının dayandığı temeller, demografik kaygılar, milliyetçi politikalar ve kalkınma eksenli bir düzlemde seyretmiştir. Ancak, politik hedefler ne olursa olsun, bu uğurda kadın bedeninin ve yaşamının bir iktidar aygıtı olarak görülmesi değişmemiştir.⁴⁰ Biyoiktidarın yaşam üzerindeki pozitif teknikleri fetüs için devreye girmiştir ve kürtaja ilişkin söylemler, fetüsün yaşam hakkını kutsayan ve onu kadının celladı ilan eden argümanlarla yürütülmüştür. Yasal kürtajı ulaşılamaz kılan tüm uygulamalar ve söylemler, biyopolitik yönelimlerin, yani yaşamı değersiz görülenlerin kimler olduğunu ve yaşamın sınırlarının nasıl çizildiğini ortaya koymaktadır. Nitekim devlet hakimiyeti ile gücün tasarrufunu sağlayan kurumdur.⁴¹

Türkiye’de kürtaj, yasallık mücadelesinin verildiği 1970’li yıllardan itibaren feminist gündemde yer almıştır, politik bir söylem olarak ise ancak 2012’de başlayan kürtaj tartışmalarıyla olmuştur. Dolayısıyla iktidarın söylemlerini tersyüz eden, yaşam koşullarını ortaya seren, bu sebeple kürtajın neden bir realite olduğunu hatırlatan, sadece ölmemeyi değil yaşanabilirliğin olanaklarını vurgulayan bir feminist politika oluşturulmuştur. Kadının rahminin kamuya açılmasıyla, kadın hem biyopolitik özne hem de biyopolitik konum olmuştur. İktidarın doğmamış olana yönelik müdahalesi doğum ve ölüm oranlarının, istatistikî verilerin önem kazanmasıyla başlamıştır.⁴²

20. Yüzyılın ortalarına kadar doğmamış olan hala fetüs olarak nitelendirilmezken, üreme pratiklerinin tıbbileşmesiyle beraber, doğum bir bütün olarak müdahaleye açık hale gelmiştir. Bir diğer husus ise; yıllar içerisinde kadın cinayetlerinde yaşanan artıştır. Kadın cinayetleri 6284 sayılı kanunun yerine

⁴⁰ Elif Ekin Akşit Vural, “Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Nüfus Kontrolü Yaklaşımları”, *Toplum ve Bilim*, 118, 2010, s183.

⁴¹ A.g.e, s102.

⁴² Sedef Erkmen, *Türkiye’de Kürtaj: Akp ve Biyopolitika*, s13.

getirilmemesi sonucunda büyük oranda artış göstermektedir. Ayrıca son yıllarda Türkiye’de kadınların ev içi rollerini pekiştiren sosyal güvenlik stratejilerinin izlenmesi ve ev içi şiddetin önüne geçecek politikalar yerine boşanma sayılarını düşürmeye yönelik politikaların yürütülmesi, kadınlara yönelik politikalarda belli bir yönetim mekanizmasının izlendiğini ortaya koymaktadır. Toplumsal alanın her yerinde güç ilişkileri olarak kendisini gösteren iktidarın insan bedeni üzerine müdahalede bulunmasının ve bedenleri yöneterek insanın ölümü ve yaşamı üzerinde söz hakkına sahip olmasının kaçınılmaz olduğunu ifade eden Foucault “anatomo politika” ve “biyopolitika” kavramlarını kullanarak beden üzerindeki tahakkümleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda iktidarın kendisini gösterdiği yer “beden” olacaktır. İktidarın, bedenleri yönetmesini “biyopolitika” olarak kavramsallaştıran Foucault ölüm ve yaşamı ele alarak biyopolitikayı açıklamaktadır. 17. ve 18. yüzyıllara bakıldığında egemen olanın yurttaş ölüm ve yaşama hakkını verme yetisini elinde bulunduran bir aygıt olduğu görülmekte ve iktidar ölüm üzerine kurulmaktadır fakat daha sonraları biyopolitika salt bedenle yetinmeyerek nüfusa yönelmektedir. Nüfusun biyopolitikası ise; doğum, ölüm, borçlanma oranlarına odaklanan artık öldürmeye değil de yaşatmaya yönelik bir politika olarak açığa çıkmaktadır. Bedeni yaşatmanın altında yatan en temel neden ise ekonomidir. Toplumsal üretim ve tüketimde oldukça önemli rolü olan bedenler, düzenleyici denetim ile yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Walby, toplumsal cinsiyet ve devlet analizlerine ilişkin dört temel yaklaşımdan bahsetmektedir. Bunlar: Liberalizm, Marksist Feminizm, Radikal Feminizm ve İkili Sistem Kuramıdır.⁴³ Mary Wollstonecraft gibi liberalist düşünürler, sık sık kadınların devletin iktidar odaklarındaki ve diğer karar alma mekanizmalarındaki göreceli yokluğuna dikkat çekmektedir. Kadınların resmi politik elitler arasında nadiren bulunabildiklerinden bahsetmektedir. Bu bağlamda Türkiye’deki Devlet Üniversitelerine bakıldığında; geçmişten günümüze kadar sadece 8 kadın rektörün olduğu bilinmektedir. Jennet Kirkpatrick, kadınların politikaya girmesinde engel oluşturan 4 temel yaklaşımın söz konusu olduğunu söylemektedir. Bunlar: fizyolojik, kültürel, roller ve erkeklik algılarıdır.⁴⁴ Kadının politik elitler arasına girememesinin nedenlerinden biri de Kirkpatrick ’in bahsettiği rollerden (toplumsal roller) kaynaklanmaktadır. Pierre Clastres, *Devlete karşı toplum* kitabında gücün söz üzerinde egemenlik kurmaktan geldiğini ve iktidardaki kişinin yalnızca konuşan kişi değil sözün meşru bir aracı olduğundan bahsetmektedir.⁴⁵ Nitekim kültürel olarak dile en-

⁴³ Sylvia Walby, *Patriarka Kuramı*, s234-248.

⁴⁴ Jeanne Kirkpatrick, *Political Woman*, Akt. Sylvia Walby, New York:Basic Books, 1974.

⁴⁵ Pierre Clastres, *Devlete Karşı Toplum*. Çev. Mehmet Sert, Nedim Demirtaş, İstanbul:Ayrıntı Yayınevi, 2019,s124-154.

tegre olan her türlü cinsiyetçi atasözü, deyim, masal, hikaye vb. kültürel öğeler bütünü iktidarın olduğu her yerde(evde, iş yerinde, okulda, hastanede...) güçlü ve etkili bir egemenlik aracı olmuştur. Kadınlar aileleri üzerinden değerlendirildiğinde, doğduklarında ve yaşamlarını sürdürdükleri bölgelerdeki aktif politik kültüre göre uyumlanmaktadır. Ancak bu durum sorulduğunda, gerekli sosyalleşmelerden yoksun kaldıkları ortaya konulmaktadır. İstisnai olarak kadınların politikaya girmelerinde yine başat rol oynayan erkeklik, eş, koca(özellikle ölen eşin yerine geçme durumu) ve akrabalık bağlarıdır. Melville Currel, kadınların çocuğu doğuran cinsiyet olmasının kızları erkeklerden daha basit ve itaatkâr kılan farklı sosyalleşmenin ortaya çıkardığı sorunlara işaret etmektedir.⁴⁶ Dolayısıyla cinsiyetçi politikaların kadınlara karşı yapısal önyargıları doğurması sonucu olarak toplumsal kurumlar yeterli bilgiye sahip olmamakta ve kadınlar harekete geçmek istediğinde ise; bürokratik engellerle karşılaşmaktadırlar. Liberal teori en temelde kadın ve erkek arasındaki potansiyel kapasitenin aynı olduğunu ve devletin herkese eşit fırsatlar yaratması ve haklarının hukuken güvenceye alınması gerekliliğinden bahsetmektedir. Marksist feminizme göre ise; devlete ilişkin düşünceler cinsiyetlidir. Örneğin İngiltere'deki ilk yasalar pamuk tekstil fabrikalarına odaklanırken, kadınlara en kötü değil en iyi işler yasaklanmıştır. Mary Susan McIntosh, kadınların ezilmişliğini bütünüyle devletle ilintili olarak ele alan bir yaklaşımı sunmakta, devleti ve kadın olarak ezilmiş birini sermayenin mantığı çerçevesinde yorumlamaktadır.⁴⁷Cinsiyet eşitsizliği kapitalizmden süre gelirken, devletin eylemleri de sermayenin ihtiyaçlarının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kadınların ezilmişliğine olan destek doğrudan değil dolaylı olarak çeşitli aygıtlar ile yapılmaktadır. Devlet, radikal feministlere göre kadınların aleyhine olsa da söz konusu aile formunu korumak üzere hareket etmektedir. Nitekim İstanbul sözleşmesinin kaldırılmasının altında yatan sebep; Türk ahlak ve aile yapısını bozması üzerineydi ancak sözleşmenin reddi pek çok kadın ve hatta belirli erkek grupları nezdinde dışlanmaya, ayrımcılığa ve ötekileştirilmeye yol açtığı gibi bu unsurların devlet aracılığıyla meşru kılındığı bilgisi toplum tarafından içselleştirilmiş ve bireylerin zihin dünyalarında devlet mekanizmasının toplumsal gücüne istinaden bu unsurlar normalleştirilmeye başlanmıştır. Bilhassa buradaki örnek, ataerkinin yol açtığı pek çok eşitsizliğin, bireysel düzlemdeki etkileşimci konum çerçevesinde olan dönüşümünü, inşa sürecini ve süreklilik içerisindeki yenilenme durumunu yansıtmaktadır. Radikal feminizmde politika terimi, iktidar odaklı ilişkilere bir grup insanın diğerleri tarafından denetlenmesine gönderme yapmaktadır. Bu durum ka-

⁴⁶ Melville Currel, *Political Woman*, Akt. Sylvia Walby, Londra:Croom Helm, 1974.

⁴⁷ Marry Susan McIntosh, *The state And The Oppression Of Wome, Feminism And Materialism: Women And Modest Of Production İçinde*, Akt. Sylvia Walby, Londra:Routledge, 1978.

dınların aşağılanması ve denetlenmesinin özellikle cinsellik üzerinden sağlandığının bir göstergesidir. Radikal feminizmin savunucularından olan Kate Millett, aileyi, erkek egemen ideolojisinin yeniden üretilmesini sağlayan bir kurum olarak görmektedir ve bu nedenle de aile kurumunun reddi, ataerkil sistem içerisinde yalnızca kadının emeği değil aynı zamanda cinselliği ve doğurganlığının da denetlendiği eşitsiz bir sisteme vurgu yapmaktadır.⁴⁸ Walby'nin son kuramı olan İkili sistem kuramı,⁴⁹devletin cinsiyetinin tamamen erkeksi bir biçimde şekillendiğini gösterdiği bir dizi yöntemi içeren muazzam bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Özellikle cinsiyet ilişkilerinin maddi düzeyi ile devlet arasındaki ilişkisine vurgu yapmaktadır. Bu kuram, erkeklerin özellikle iş yaşamlarında kadınlara uyguladıkları mobbingler, ev içinde uygulanan ekonomik şiddete dayalı maaşa el koyma, kısıtlama veya çalışmaya izin vermemeye durumu olarak anlaşılmaktadır.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, özellikle cinsiyetler arasında ortaya çıkan farklılıklara dayandırılmış ve etkileşimler oranında güç ilişkilerinin gösterildiği bir araç olarak kullanılmıştır. Bu güç ilişkileri en temelde temsil ve dil yoluyla kendini kuşaktan kuşağa aktarmakta, bilginin ve dilin güçle ilişkisinden hareketle patriarkal sistemin uzantılarının cinsiyetler arası dışlama stratejilerine olan bağınyı sağlamlaştırmaktadır. Söz konusu olan tüm stratejilerin yaratılması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması veya yok edilmesi sürecinde devlet kavramına atfedilen değer toplumsal değişim mekanizmalarında oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Nitekim Devlet, toplumsal düzenin koruyuculuğunu ve devamlılığını sağlayan bir mekanizma olarak içinde bulunduğu toplumun bir yansıması konumunda olmakta ve sahip olduğu tüm güç mekanizmaları ile hakimiyeti sağlamaktadır. Aynı zamanda devlet, sadece istatistiki oranlar ile değil mevcut yapının da en önemli kültür taşıyıcısı konumunda olmaktadır. Bilhassa bütüncül bir bakış açısı ile devlet ve her türlü aygıt mekanizmaları, içinde bulunduğu toplumsal yapının da yapısal koşullarını farklılıklar içerisinde oluşturmaktadır. Öyle ki oy kullanma, seçme seçilme, mülk edinme gibi toplumsal hakların resmi olarak kabulü ülkelerin toplumsal yapısına göre değişiklik göstermektedir. Bu durum patriarkal düzen içerisinde kadının yerinin ve öneminin kültürel olarak değiştiğini ortaya çıkartmaktadır. Tarihsel düzlemde kadının ikincil konuma atılması durumu patriarkal sistemin varlığının temel koşulu olmuş ve top-

⁴⁸ Meltem Atan, "Radikal Feminizm: Kişisel Olan Politiktır Söyleminde Aile", The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies, 1/2 (2015).

⁴⁹ Sylvia Walby, s244-48.

lumsal şiddet kategorisinde değerlendirilmiştir. Nitekim feminizmin ortaya çıkışı en temelde kadının erkeklerle eşit haklara sahip olma gerekliliklerinden hareketle hak iddiasında bulunmaları durumudur. Patriarkal sisteminin varlığının kendisi, kadını özel ve kamusal alandan dışlayabilme yetisini elinde bulunduran bir meşrulaştırma aracı ola gelmiştir. Sylvia Walby 'nin vurgu yaptığı; liberal, radikal, marksist ve ikili kuram mevcut sistemin meşrulaştırdığı kadının dışlanışının göstergebilimsel yöntemidir. Özellikle radikal feministlerin ailenin reddini savunmaları, çeşitli aygıtların ve devlet uzantılı güç mekanizmalarının aile kurumu aracılığıyla tahakküm kurup, politika üzerinden hareket etmesini engellemeye yönelik bir harekettir. Nitekim bu güç mekanizmaları kadının ezilmişliğini çeşitli yaptırımlarla meşru kılsa da aile kurumunun devamlılığını desteklemekte ve bu kurumu korumaktadır. Dolayısıyla yapılan bu çalışmada, ataerkil sistemin köklerine inilmiş ve verili düzen içerisindeki ötekileştirilmenin hangi unsurlarla ve araçlarla kurulduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda devlet faktörü detaylıca incelenip, toplumsala ve kadının yaşam biçimine olan tezahürleri irdelenmiştir.

Kaynakça

- Akşit Vural, Elif Ekin. "Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Nüfus Kontrolü Yaklaşımları". *Toplum ve Bilim*, 118, (2010), s179-197.
- Arpacı, Murat. "Cinsiyet, Kötülük ve Beden: Femme Fatale İmgesinin Kültürel İnşası". *Fe Dergi*. 11(2019), s140-154
- Atan, Meltem. "Radikal Feminizm: Kişisel Olan Politiktır Söyleminde Aile". *The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1/ 2 (2015).
- Bachofen, Johann Jacop. *Söylence Din ve Anaerki*. Çev., Nilgün Şarman. İstanbul:Payel Yayınları, 2013.
- Bulut, Dilvin ve Kızıldağ Duygu. "Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın İnsan Kaynakları Kariyerleri Üzerindeki Etkileri". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15/2 (2017), s81-102.
- Burcu, Kaya Erdem ve Özge Baydaş Sayılğan. "Ataerkil ve Anaerkil Toplumun Tarihsel Savaşımının" Avatar" Filmi Bağlamında İncelenmesi". *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*. 1/ 1 (2011).
- Clastres, Pierre. *Devlete Karşı Toplum*. Çev. Mert Sert, Nedim Demirtaş. İstanbul:Ayrıntı Yayınevi. 2019. s124-154.
- Currel, Melville. *Political Woman*, Akt. Sylvia Walby, Londra:Croom Helm, 1974.
- Çağlı, Abdullah. "Feminizm ve Politika Bağlamında Radikal Feminizm". *Ağrı İslami İlimler Dergisi*, 6(2020), s136-143.
- Demren, Çağdaş. "Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri". *Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi*, 2003.
- Ekici, Ekrem. "Hobbes ve Rousseau: Toplumsal sözleşme kuramı. *Kaygı*". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 6 (2006),s78-89.
- Erkmen, Sedef. *Türkiye'de Kürtaj: Akp ve Biyopolitika*. İstanbul:İletişim Yayınları. 1 (2020), s11-30
- Eroğlu, Kafiye, Lale Taşkın, Simge Zeyneloğlu. "Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıkları". *Hemşielik Yüksekokulu Dergisi*, 14/ 2 (2007).

- Ersoy, Ersan. "Devlet Ahlakı ve Ahlaklı Devlet". *Sosyologca*, 9 (2015), s98-102.
- Geçit, Bekir. "Thomas Hobbes' da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyraklık: Egemenin ve Uyrakların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 14 (2020), s110-124.
- Günay, Gülay ve Özgün Bener. "Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153/153 (2011).
- Hobbes, Thomas. *Leviathan*. Çev. Semih Lim. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları. 1995.
- Kirkpatrick, Jeanne. *Political Woman*, Akt. Sylvia Walby, New York:Basic Books, 1974.
- Lerner Gerda. *The Creation of Patriarchy*. New York: Oxford University Press, 1986.
- Özaydınlık, Kevser. "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 0 /33(2014).
- Muhammed Fatih Demirdağ, Ana tanrıça İkonografisi ve Anaerkillik. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1 /1 (2017).
- Nurhan Demirhan Serinken Nurhan. "Anaerkillik Toplumun Sonu. Journal of International Social Research. 9/42 (2016).
- Sarıpek, Doğa Başar. "İhtiyaç" Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı". *İnsan Ve İnsan*, 4/12(2017),s43-65.
- Scott, Joan Wallach. "Gender: A Useful Category of Historical Analysis". *American Historical Review*, 91/5(1986), s1053-75.
- Serhat, Düvenci. "Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1/ 2 (2018).
- Walby, Sylvia. *Patriarka Kuramı*.Çev., Hülya Osmanağaoğlu. Ankara:Dipnot Yayınları. 2014.
- Weber, Max. *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. Çev., Prof. Dr. Özer Ozankaya. İzmir: Cem Yayınları.2020.
- Weisner-Hanks, Merry E. *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*.Çev., Meral Çiyan Şenerdi. İstanbul:- Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.2020.